

Rajoja rikkomassa

– Akateemista perustutkimusta viittomakielestä

Suomen Akatemia myönsi vuoden 2009 lopulla rahoituksen kolmivuotiselle (2010–2012) viitotun kielen perustutkimusprojektille, joka käyttää ytimekkäästi nimeä 3BatS.

Lyhenne 3BatS juontuu projektin englanninkielisestä nimestä, joka suomentuu muotoon *Viittoma, tavu ja lause – Viitotun kielen tutkimusperiaatteiden kriittinen tarkastelu kolmen kielitieteen sekventiaalisen perusyksikön näkökulmasta suomalaisessa viittomakielessä*. Projekti on ensimmäinen Suomen Akatemian rahoittama erityisesti viittomakieleen kielitieteellisesti keskittyvä projekti Suomessa ja sen vetäjä on filosofian tohtori **Tommi Jantunen** Jyväskylän yliopiston viittomakielen keskukselta.

Projektin lähtökohta

Projektin lähtökohta on viitotun kielen nykytutkimusta sen alkuhetkistä alkaen hallinnut oletus, jonka mukaan puhutun ja kirjoitetun kielen tutkimuksen puolella kehitetyt käsitteet ovat suoraan käyttökelpoisia myös viitotussa kielessä. Projekti kyseenalaistaa tämän oletuksen tarkastelemalla kriittisesti ja suomalaisen viittomakielen näkökulmasta tiettyjä viittomaan, tavuun ja lauseeseen – kolmeen kielentutkimuksen tärkeään perusyksikköön – liittyviä ennakko-oletuksia. Näistä yksi keskeisimmistä koskee viittomaa ja sen mukaan viittoma on puhutun kielen sanaa vastaava kielen rakenteen yksikkö.

Projekti käyttää aineistonaan muun muassa Kuurojen Liiton julkaisemia tiedotteita ja verkkomateriaalia. Aineistopohjaisuutensa ja kielen rakenteen eri tasoja tarkastelevan luonteensa puolesta projekti luo suoraan pohjaa myöhemmälle suomalaisen viittomakielen kieliopin laadinnalle. Kielioppia voidaan hyödyntää esimerkiksi kielenopetuksessa.

Millaisia viittomien rajat ovat?

Projektin ensimmäinen toimintavuosi on nyt takana ja sen perusteella on mahdollista niputtaa yhteen muutamia alustavia projektissa saatuja tutkimustuloksia. Tärkeä täsmäkysymys projektin ensimmäisenä toimintavuonna on koskenut ajallisesti määritettävän ja määrittyvän viittomajakson olemusta: Miten pitkä viittoma on ja mikä on sen suhde sitä edeltäviin ja seuraaviin siirtymiin, joita

perinteisesti on pidetty varsin merkityksettöminä viittomien välissä ilmenevinä käsien liikkeinä? Kysymyshän on jokaiselle konkreettinen esimerkiksi sikäli, että se liittyy viittoman alku- ja loppuhetken toteamiseen, jota jokainen voi harrastaa vaikkapa videolla näkyvän luonnollisen ja jatkuvan viittomisen avulla.

Perinteisesti ajalliset viittomajaksot on haluttu nähdä hyvin tarkkarajaisina ja selkeinä pätkinä. Projektissakin tehdyn työn pohjalta vaikuttaa kuitenkin yhä enenevästi siltä, että tällainen tarkkarajainen viittomapätkä on harhaa. Vaikka esimerkiksi viittomien alkujen ja loppujen kielentutkimuksellinen tunnistamistyö ja siihen liittyvät ohjeet ovat yleensä hyvin tarkkoja, ei viittomilla oikeastaan ole yksiselitteisen selviä alkujia ja loppuja. Inhorealisticimmillaan tämä tarkoittaa, että puhe tuhannesosasekunneista viittomien alkujia ja loppuja määriteltäessä on jokseenkin turhaa. Viittomat esiintyvät viittomavirrassa sulautuneina siirtymiin ja niiden kautta toisiinsa.

Viittoman pituus – ja tämän kaiken merkitys?

Viittoma on siis hämäärärajainen yksikkö. Tämän lisäksi se näyttäisi olevan usein myös varsin pitkä yksikkö. Viittoman suuri pituus on tässä ymmärrettävä jälleen suhteessa siirtymiin: se tarkoittaa, että viittomavirrassa siirtymiksi on monesti luettavissa vain hyvin lyhyet, normaalissa 25 ruutua sekunnissa -videossa ehkä jopa vain yhden ruudun mittaiset jaksot. Muu osa viitonnasta näyttäisi usein olevan järkevää lukea osaksi viittomaa.

Viittomien ja siirtymien välisen rajan sumeudella ja viittomien suhteellisen suurella pituudella voidaan ajatella olevan merkitystä esimerkiksi viittomakielen opetukselle. Koska viittomaa ei helposti voi erottaa siirtymistä, ei viittomakielen opiskeluun riitä ainoastaan yksittäisten ja käyttöyhteydestä irrotettujen viittomien tuottamis- ja ymmärtämisharjoitukset, vaan samalla täytyy opetella myös liikuttamaan kättä oikein viittomasta toiseen. Tällaisen harjoittelun tulokset näkyvät viime kädessä viittomisen sujuvuutena. Viittomakielen opetusta olisikin tärkeä suunnitella yhä enemmän esimerkiksi luonnollisen ja jatkuvan kielimateriaalin kautta toteutettavaksi.

Kohti uutta viittomakielen analyysiteknologiaa

3BatS-projekti hyödyntää sekä perinteisiä kielentutkimuksen havainto- ja aineistonkäsittelymenetelmiä että kokeellisia menetelmiä. Jälkimmäisistä kekseliäimmät liittyvät

videolla näkyvien viittomaliikkeiden automaattiseen tietokoneanalyysiin, jota on kehitetty yhteistyössä Aalto-yliopiston tutkijoiden kanssa. Tässä työssä tavoitteena on rakentaa tietokoneohjelmisto, jolla pääsee käsiksi videolle kuvatun viittomisen sisältämään liikeinformaatioon (muun muassa liikkeen suuntaan, määrään, nopeuteen ja kiihtyvyyteen). Ensimmäiset kokeilut työkalulla on tehty ja tulokset ovat olleet hyvin lupaavia. Toiveissa on, että muutaman vuoden kuluessa tämä työkalu olisi jo laajemmin saatavilla. Käytännössä työkalu mahdollistaa esimerkiksi viittomien rytmin kuvantamisen ja tätä kautta muun muassa kielenopiskelijoiden kielitaidon täsmällisemmän mittaamisen ja arvioimisen.

Vuoden 2010 loppupuoliskon positiivisimpia uutisia oli, että myös Aalto-yliopiston tutkijat saivat Suomen Akatemialta rahoituksen tätä viittomakieliteknologiaa kehittävälle hankkeelle. Käytännössä tämä nelivuotinen (2011–2014) hanke on pelkkää liikeanalyysia laajempi paketti, jossa tavoitteena on lopulta viittomakielen automaattisen konetunnistamisen kehittäminen. 3BatS-projekti on osaltaan hankkeessa mukana.

Viittomakielen tutkimus voimissaan

Suomen Akatemian myöntämä täsmärahoitus suomalaisen viittomakielen tutkimukseen on merkittävä asia paitsi suomalaista viittomakieltä koskevan yleisen tiedon lisääntymiselle myös viittomakielen yhteiskunnallisen aseman yleiselle tasa-arvoistumiselle. Rahoitus osoittaa, että tieteen suurimmat rahoittajat suhtautuvat viittomakieliin tänä päivänä kielinä kielten joukossa ilman epätasa-arvoistavia rajoja. Toisaalta rahoitus kielii positiivisesti myös siitä, että suomalaisen viittomakielen tutkimus ei ole hiipumassa vaan päinvastoin, ottamassa isoa askelta eteenpäin kohti uusia haasteita. Näihin haasteisiin on osaltaan vastaamassa myös Jyväskylän yliopiston uusi viittomakielen keskus, jossa jo nyt on kasvamassa uusi äidinkielisten ammattitutkijoiden sukupolvi.

Teksti ja kuvat: Tommi Jantunen

Jyväskylän yliopisto / viittomakielen keskus

tommi.j.jantunen@jyu.fi

INFO

Lisätietoa 3BatS-projektista ja sen tuotoksista on saatavilla verkosta projektin kotisivuilta osoitteessa <http://users.jyu.fi/~tojantun/3BatS>.